

Hakemli Makale
Reviwed Article

Artova Yöresinde (Tokat) Yerel İklim Bilgisi ve Halk Takvimi

Local Climate Knowledge and Folk Calendar at Artova Locality(Tokat)

İhsan BULUT^a, ErenYÜRÜDÜR^b, Hasan KAZANCI^c

a) Atatürk Üniversitesi, Edebiyat
Fakültesi, Coğrafya Bölümü.

b) Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim
Fakültesi, İlköğretim Bölümü.

c) Sosyal Bilimler Öğretmeni.

ÖZ

Bu çalışmada Tokat ilinin Artova yöresi olarak bilinen Artova, Yeşilyurt ve Sulusaray ilçeleri ile Merkeze bağlı Çamlıbel Bucuğunda halkın yerel iklim bilgisi incelenmiştir. Yerel coğrafi bilgi, insanların yaşadıkları yerlerin doğal ve beşeri özelliklerine göre yüzlerce yıllık yaşam deneyimleri sonucunda oluşturdukları ve kendilerinden sonrakilere aktardıkları bilgilerdir. Yerel coğrafi bilgi, günlük hayatta kullanılan, sıklıkla başvurulan ve oldukça yararlı bir kaynak olarak nitelendirilebilir. Artova yöresindeki yerel iklim bilgisinin ne olduğunu ortaya çıkartmak amacıyla nitel yöntemlerden görüşme yöntemi kullanılarak katılımcılara 5 soru yöneltilmiştir. Araştırmaya Artova yöresindeki 39 yerleşim biriminden 107 kişi katılmıştır. Elde edilen veriler Microsoft Office Excel 2003 çalışma sayfasında gruplanmış, içerik analizi yapılmıştır. Bu analiz sonucunda yörede iklim elemanlarının yörenin tarımsal karakteri bağlamında değerlendirildiği ve halk meteorolojisinin kullanıldığı bulguları elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İklim, Tokat, Artova, Yerel coğrafi bilgi, Halk Meteorolojisi.

ABSTRACT

The aim of this study was to investigate the people's local climate knowledge and folk calendar, living in Artova, Yeşilyurt and Sulusaray counties and Camlıbel township of Tokat province as known Artova locality. Local geographical knowledge is the information of the people where they live about characteristics of natural and cultural constituted hundred years as a result of life experiences and information's that is transferred from one generation to another. Local geographic knowledge used in daily life can be characterized as an often referred and quite useful resource. Participants were asked 5 questions to reveal what happens to the local climate information in Artova locality. In this study, 107 persons participated from 39 residential units in Artova locality. The data were grouped in Microsoft Office Excel 2003 worksheet and content analysis was performed. Traditional knowledge of those living in this region was revealed as a result of the analysis.

Keywords: Climate, Tokat, Artova, Local geographical knowledge, Folk Meteorology.

Geliş/Received: 08.03.2013
Kabul/Accepted: 08.10.2013

Sorumlu yazar/Corresponding author
(İ. Bulut) ibulut@atauni.edu.tr

GİRİŞ

Her topluluğun kendine ait yaşayış ve davranış tarzı olan kültür nesilden nesile aktararak sonraki kuşaklara ulaştırılır(KAFESOĞLU, 1996: 16). Halk kültürü, kültür varlığının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Yüzyılların deneyimlerinden süzülerek biçimlenmiş, kuşaktan kuşağa aktararak günümüze kadar gelmiş bir değerler bütünü olan halk kültürü, sözlü gelenekle yaşatılan ürünlerle beslenir. Bireyler topluluğa ait bilgileri öğrenebilmek için o topluluğa ve kültüre bir çırak gibi katılmak zorundadırlar. (ATAİZİ ve ŞİMŞEK, 2000: 3). Bir bölgedeki kültür ürünlerinin tümü olan folklorun temel özelliklerinden biri de yereliktir (YIL-

DIRIM, 1998: 18). Toplumsal olguları açıklamak için yerel bilginin de kullanılması gereklidir(GEERTZ, 2007: 15-16) .

Geleneksel (dolayısıyla büyük oranda yerel) bilginin deneysel olduğusoylenilebilir. Bu bilgi çevresel olayları anlamak ve tahminler yapmak için kullanılabilir (HUNTINGTON, 2000:1270). Kültürlenme sürecinde olduğu gibi geleneksel coğrafya bilgisinde de ezberlenen kavram veya konu yoktur. Her şey otantik olarak, gerçek yaşamın içindedir ve bireyler yaşantıları yoluyla öğrenmektedirler.

Özellikle tarımın temel geçim kaynağı olduğu toplumlar da yerel coğrafi bilgi çok önemlidir. Belirli gün ve sürelerde

yapılan işlemler, havanın, bulutların, ağaçların vb. durumlarına göre yapılan tahminler tarıma dayalı toplumlarda önem arz etmektedir. Bu bilgi, sınırları içinde avlanılan, balıkçılık yapılan, sosyal aktiviteler gerçekleştirilen doğal çevre üzerine kesin gözlemlere ve deneysel anlamalara dayanır(WOOvd., 2007:38).

Herhangi bir sahanın iklim özelliği, o sahada yaşanan doğal durumu ifade etmektedir. Halkın kullandığı deyimler, halk takvimindeki sayılı günler ve sıcaklığa ilişkin bilgiler iklim özelliklerinin durumunu tanımlama çabalarının farklı boyutlarıdır (KOÇ ve KESKİN, 2001: 13).

Yerel coğrafi bilgi bireylere çevresindekiler tarafından, ihtiyaçlarına göre fiziksel, zihinsel ve sosyal düzeyleri ile paralellik gösterecek şekilde verilir. Daha önceden bilinen bilgiler üzerine kurulan bu bilgi ile bireyler öncelikle içinde yaşamış oldukları doğal ortamı ve özelliklerini tanırlar. Yerel coğrafi bilgi beş duyu organı ile algılanabilecek niteliktedir. Yaşanan olaylar, gözlenebilen durumlarla şekillenmektedir. Bu bilgi bireyin günlük hayatında kullandığı kelimelerle verildiği için öğrenmeyi kolaylaştırır, yaparak ve yaşayarak öğrenilir. Yerel coğrafi bilgi yaşanan yöreyi zaman, mekân ve kültür olarak bir bütün şeklinde ele alır, yakın çevre ve günlük hayatla ilgilidir. Ezberlenen kavram ve konu yoktur, otantik olarak gerçek yaşam etkinlikleri ile öğrenilir. Yerel coğrafi bilgi yakın çevredeki ırmağın, dağın, denizin vb. boyunu, yükseltisini, tuzluluk oranını öğretmez ama ondan nasıl yararlanılacağını, o coğrafi unsurun hangi durumlarda zararlı olacağını vb. öğretir.

Yazılı olmasa da yerel coğrafya bilgisinin geleneksel öğretiminin bir programı vardır. Her konu yeri ve zamanı geldiğinde öğrenilir. Ancak yerel coğrafya bilgisi bilimsel değildir. Bilimsel bilgiyi oluşturan süreçlerden geçerek de oluşmamıştır. Referans göstermez, sistematik sırayla da verilmez. Yanlış ve abartılı da olabilmektedir. Coğrafya biliminin temel alanlarından birisi olan iklim de yerel bilgi içerisinde önemli yer tutmaktadır. Hatta halk kültürünün en önemli unsurları arasında geleneksel iklim bilgisinin ön sıralarda geldiği söylenebilir.

AMAÇ ve YÖNTEM

Bu araştırmanın amacı ülkemizin kırsal karakterini halen korumakta olan ve geleneksel bilgiyi yaşatan; başka bir ifade ile (küresel çağda) yerelliğin halen yaşamakta olduğu, Tokat iline bağlı Artova, Yeşilyurt, Sulusaray ilçeleri ile Merkez Çamlıbel Bucağına bağlı yerleşim birimlerinde halkın yerel iklim ve halk takvimi bilgisini ortaya çıkartmaktır.

Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma; gözlem, görüşme, döküm analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konulmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir (YILDIRIM ve ŞİMŞEK, 2005: 39). Görüşme nitel araştırmada en sık kullanılan veri toplama aracıdır (KUŞ, 2003:120; GERAY, 2006:164; YÜKSEL vd., 2007:3).

Görüşme formu yaklaşımında değişik insanlardan aynı tarz bilgileri almak amaçlanmıştır. Görüşmeciler araştırılan konu ve alanlara sadık kalarak hem önceden hazırlanmış soruları sorma hem de konularla ilgili daha ayrıntılı bilgi almak amacıyla ek sorular sorma özgürlüğüne sahiptir. Soruların belirli bir öncelik sırasına konulması zorunlu değildir (GÜVEN, 2001: 103).

Araştırmanın sahasını Tokat iline bağlı Artova, Yeşilyurt, Sulusaray ilçeleri ile Merkez Çamlıbel Bucağındaki toplam 92 köy ve kasaba oluşturmaktadır. Bu yerleşim birimleri bağlı buldukları ilçelere göre kümeleştirilmiş ve küme örneklem alma yoluna gidilmiştir. Yerleşim birimleri hakkında bir ön araştırma yapılmış; yapılan araştırmada göze çarpan önemli özelliklerin neler olduğu araştırılmıştır. Artova yöresindeki yerleşim birimlerinin bağlı oldukları ilçe merkezleri dikkate alınarak dört küme oluşturulmuş. Bu kümelerden araştırmanın zamanı, uygulama olanakları gözeticilerle kümeleri yansıtabilecek otuz dokuz yerleşim birimi seçilmiştir.

Yerleşim birimleri seçilirken araştırma sahasının karakterini yansıtabilecek şekilde beldelerden, kültürel atmosferin çevresel algıyı etkileyebileceği öngörülerek Alevi¹, Sünni, Türk, Kürt, Çerkez, Muhacir (Balkan Göçmeni) ve kozmopolit yerleşim birimlerinden, rakımı yüksek olan yerleşim birimlerinden (dağ köylerinden), ovada bulunan yerleşim birimlerinden, demiryoluna yakın yerleşim birimlerinden, ulaşımın kolay ve zor olduğu yerleşim birimlerinden, gölete sahip olan yerleşim birimlerinden, sınırda bulunan yerleşim birimlerinden tamamını yansıtabilecek şekilde örneklem alma yoluna gidilmiş, araştırma sahasındaki ilçe merkezlerinin üçü de araştırma örneğine dâhil edilmiştir. Araştırma 39 yerleşim biriminde yapılmıştır. Örneklem olarak alınan 39 yerleşim biriminde, her yerleşim biriminde random olarak seçilen ve görüşmeyi kabul eden ortalama 2,7 kişi ile görüşülmüştür.

Araştırmada toplanan verilerin incelenmesinde betimsel analiz ve içerik analizi yapılmıştır. Alınan cevaplar incelenmiş, elde edilen verilerden yola çıkılarak bir veri analiz planı geliştirilmiştir. Bu plan çerçevesinde araştırma sorularına verilen cevaplar, kuramsal çerçeve dikkate alınarak gruplanmış ve listeler oluşturulmuştur. Veriler gruplanırken alınan cevapların ortak yönleri dikkate alınmıştır.

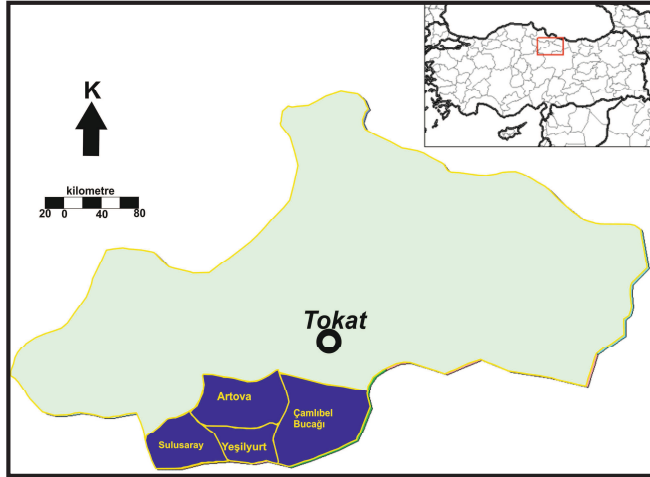
Gruplama aşamasından sonra, araştırmaya katılanların vermiş olduğu cevaplar her soru için ayrı ayrı oluşturulan cevap gruplarına göre bilgisayar ortamında Microsoft Office Excel 2003 çalışma sayfasında düzenlenmiştir. Araştırmaya katılanların vermiş oldukları cevaplar, oluşturulan gruplardan hangisine dâhilse, verilen cevaplar ilgili gruba işlenmiştir. Birbirine yakın olan cevaplar aynı grup içerisinde toplanarak, verilen cevapların frekans değerleri çıkartılıp yorumlanmıştır.

¹Yöredeki Alevi kültürünün hakim olduğu yerleşim birimleri hakkında geniş bilgi için bakınız ÜÇER, (2005).

ARAŞTIRMA ALANININ GENEL COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ

Genel coğrafi özellikler okuyucunun, araştırmanın nasıl bir mekânda gerçekleştiği hakkında genel bir bilgi edinmesi açısından önem taşımaktadır.

Araştırma alanı Orta Karadeniz Bölümü'nün güneyinde Tokat ili topraklarının güney kısmında yer alan Artova yöresidir. Araştırma alanının önemli yerleşim merkezleri Artova, Yeşilyurt ve Sulusaray ilçeleri ile Tokat Merkez ilçeye bağlı Çamlıbel Beldesidir.

Sekil 1. Araştırma sahasının lokasyon haritası.

Figure 1. Location map of research area.

Artova yöresinin önemli bir bölümünü Artova Ovası oluşturmaktadır. Artova Ovası, Günçalı Köyü (Dinar) boğazından başlayarak, Çamlıbel Dağı'ndan doğan Kızık Deresi, Artova'nın doğusundan doğan Dinar-Çalı Deresi ve Kavak Tepelerinden doğan Fineze Deresi'nin Çamlıbel Beldesi yakınlarında birleşmesiyle meydana gelen Çekerek Irmağını takip ederek Sulusaray önlerine kadar uzanan 15.000 hektar büyüklüğünde bir ovadır

Artova ve Yeşilyurt ilçeleri Başçiftlik'le birlikte Tokat'ın en yüksek ilçe merkezleridir. Yörenin önemli yükselteleri ovanın etrafını çevreleyen ve sınırını çizen dağlık kütlelerdir. Güneyde Çamlıbel Dağı (2020 m), batıda Deveci Dağı (1892 m) ve Akdağ (1900 m) bulunur. Bu dağlık alanların kuşattığı büyük düzlükler bir çöküntü ovası niteliğindedir (Artova Ovası). Ovada yükselti 900-1300 metre arasında değişmektedir (ASLAN, 2001: 17) Yörede kış aylarında kar yağışı ve buzlanma nedeni ile zaman zaman ulaşım da olumsuz etkilenmektedir. Özellikle 2020 metreye kadar yükselen Çamlıbel Dağları üzerindeki Çamlıbel Geçidi'nde bu durum belirgindir.

Tokat'ın iklimi, Karadeniz iklimi ile İç Anadolu'daki step iklimi arasında bir geçiş iklimi özelliği taşır. Genel olarak yaz mevsimi alçak alanlarda sıcak-kurak, yüksek yerlerde serin yer yer yağışlı, kış mevsimi soğuk ve kar yağışlıdır. Tokat'ın iklim özelliğinde denize olan uzaklığın ve yükseltinin etkisi önemlidir. Bu nedenle kuzeyden güneye doğru (yükseltinin artması nedeniyle) önemli farklılıklar görülür. Güneye doğru kış mevsimi daha sert bir karakter gösterir (BAYRAM, 2009: 12). Kuzey Anadolu sıradağları, Karadeniz kıyı çizgisi-

ne paralel uzandıkları için; Karadeniz ikliminin etkileri iç kesimlere kolaylıkla sokulamaz. Bu nedenle Tokat ilinin kuzeyi ile güneyi arasında belirgin iklim farklılıkları ortaya çıkmaktadır (ÜNAL, 2006: 173).

Yörede uzun süreli meteorolojik veriler mevcut değildir. 15 yıllık(1975-1990) ölçümlere göre Artova'da yıllık ortalama sıcaklık 8.2°C, yıllık ortalama yağış 491.3 mm olarak verilmiştir. Yıllık yağışın büyük kısmı ilkbaharda düşmekte ve yaz kuraklığı belirginleşmektedir. Sahada esme sayıları açısından kuzey sektörlü rüzgârlar hâkimdir. Yöredeki en önemli akarsu Çekerek çayıdır. Doğal bitki örtüsü bozkırdır.

Araştırma sahasının toplam nüfusu 2009 yılı itibarıyla 38389 dur. Nüfusun %31.4'ü (12072) kırsal ve %68.6'sı (26317) kentsel alanlarda yaşamaktadır.

Yöredeki önemli yerleşim merkezleri Artova (3131 nüfus), Yeşilyurt(5479), Sulusaray(3462) ilçeleri ile Tokat Merkez ilçeye bağlı Çamlıbel Beldesi'dir. Tokat il merkezine Artova ilçe merkezinin uzaklığı 38 km., Yeşilyurt ilçe merkezinin uzaklığı 56 km., Sulusaray ilçe merkezinin uzaklığı 69 km., Çamlıbel Beldesinin uzaklığı 29 km.dir. Yeşilyurt yörenin en kalabalık nüfusa sahip yerleşim birimidir. Demiryolu istasyonunun bulunması ve 1984-86 yılları arasında Afganistan'dan gelen Türkmenlerin bir bölümünün bu ilçeye yerleştirilmesinin bunda payı büyüktür.

Yöredeki ekonomik faaliyetler geniş ölçüde tarıma dayalıdır. Tahıllar ve şeker pancarı yetiştiriciliği ile hayvancılık hâkim ekonomik faaliyetlerdir.

BULGULAR

Araştırmaya Katılanların İklim Bilgileri

İklim yeryüzünün herhangi bir yerinde uzun yıllar boyunca görülen hava koşullarının ortalama durumu, hava durumu ise herhangi bir yerde ve zamandaki atmosfer koşullarının kısa süreli durumudur (AKŞİT, 2007: 35).Araştırmaya katılanların Artova yöresinin iklimi ile ilgili bilgileri Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Araştırmaya katılanların yörenin iklimi ile ilgili bilgileri.

Table 1. Information about climate of locality of participants in research.

İklim Ait Bilgiler	f	%
Yaz mevsiminin özellikleri ile ilgili bilgi verenler	59	31,1
Kış mevsiminin özellikleri ile ilgili bilgi verenler	69	36,3
İlkbahar mevsiminin özellikleri ile ilgili bilgi verenler	6	3,2
Sonbahar mevsiminin özellikleri ile ilgili bilgi verenler	4	2,1
Yağmurla ilgili bilgi verenler	6	3,2
Küresel ısınma ile ilgili bilgi verenler	9	4,7
Sıcaklıkla yükselti arasındaki ilişki hakkında bilgi verenler	7	3,7
İklim hakkında genel görüş belirtenler	23	12,1
İklim ve diğer sıcaklık elemanları ile ilgili diğer bilgileri belirtenler	7	3,7
Toplam Verilen Cevap Sayısı	190	100,0

Artova yöresinin iklimi ile ilgili araştırmaya katılan 107 kişiden toplam 190 cevap alınmıştır. Alınan bilgiler incelendiğinde iklim özellikleri ile ilgili şu sonuçlar ortaya çıkmıştır. İlkbahar, Nisan ayının ikinci yarısını ve Mayıs ayını kapsayan kısa bir geçiş dönemidir. İlkbaharın temel özelliği yağış ve rüzgârdır. Yaz mevsimi ile ilgili rastlanan en genel bilgi yazın sıcak olmadığı, serin geçtiğidir. Yaz mevsiminde yağış yoktur. Serin olmasına rağmen Haziran ayında doğa sararır, yeşil rengin yerini bozkırın rengi olan sarı alır. Sonbahar mevsimi Eylül, Ekim aylarında güzlük arpa ve buğdayın ekildiği dönemdir. Ekim-dikim işi için yağmurun yağması beklenir. Yağmur yağmazsa toprak tava gelmeyeceğinden ekim yapılamaz, kar yağışı da gerçekleşirse ekim işi Mart ayına kalır. Onuncu ayda soğuyan yöre, on ikinci ay geldiği zaman kar yağışıyla tanışır ve kar yağışı Nisan ayına kadar görülür. Kışlar uzun, soğuk, kar yağışlı ve ayazdır. Özellikle dağ köylerinin yollarının kışın sık sık kapandığı ifade edilmiştir.

Araştırmamızda yörenin ikliminin temel özelliği olan soğukun yörenin rakımının fazla olmasından kaynaklandığı bilgisini verenler de bulunmaktadır. Yöre ortalama 900-1300 yükseltiye sahiptir ve kuzeyinde bulunan 640 rakımlı Tokat il merkezinden daha serindir.

Araştırmaya katılanların yörenin iklimi ile ilgili verdikleri bilgilerde yalnızca 7 kişi karasal iklim ifadesini kullanmıştır. Karadeniz ve İç Anadolu arasında bir geçiş sahası olduğu için Karadeniz ve Karasal İklimin özelliklerini yansıttığı sadece 1 kişi tarafından belirtilmiştir.

Araştırmaya katılanlardan 9 kişi, ifade olarak küresel ısınma terimini kullanmasa da belirttikleri cümlelerle iklimin değiştiğini ifade etmişlerdir. Bunlar

“Eski iklime göre değişti. Bu sene (2009) yaz geçti sırtımız ısınmadı.” (Görüşme Yapılan Kişi: 2)

“Eski sertlik yok.” (GYK: 15)

“Eskiden daha soğuktu.” (GYK: 66)

“Bu sene kış ağır geçecek çünkü iklim karışıklığı yaşanıyor. Bu sene (2009) yaz da çok sıcak geçmedi.” (GYK: 78)

“Eski düzen yok iklimler karıştı, ne olduğu belli değil.” (GYK: 102)

Bunların yanında yöredeki iklim özelliklerinden farklı bilgilere de rastlanmıştır. Bunlar:

“Yörenin iklimi hemen hemen çöl iklimidir.” (GYK: 27)

“Yöremizde barajların etkisi çok büyüktür. Bu yüzden yazlar ılıman geçer” (GYK: 59)

“Yöre ılıman bir iklime sahiptir” (GYK: 69)

Araştırma sonucu iklimle ilgili olarak ulaşılan bilgiler yörenin iklim özelliklerini yansıtmaktadır. Araştırmaya katılanların iklim elemanlarındaki değişimi fark ettiği de gözlenmiştir.

Yörede Esen Rüzgârlar ve Etkileri ile İlgili Bilgiler

Araştırmaya katılanların yörede esen rüzgârlarla ilgili bilgileri Tablo 2’de gösterilmiştir.

Araştırmaya katılanlardan yörede poyraz rüzgârının estiğini belirten 94 kişi (%39,3) rüzgârın estiği yönü; kuzeyden (f: 63), kuzeydoğudan (f: 8), Karadeniz’den (f: 2), uzdan² (f: 1), üstten aşağı (f:1), yukarıdan (f:2), batıdan (f: 1), doğudan (f: 5), güneyden (f: 5), kıbleden (f: 1), bilmiyorum (f: 5) olarak ifade etmiştir. Yörede poyraz rüzgârının estiğini belirtenlerin ifadelerine göre poyraz rüzgârının özellikleri şunlardır:

Poyraz kuzeyden güneye eser. Poyraz estiği zaman hava soğur, kırağı ve çise düşer. Serin estiği için ürün su verilmiş gibi serin tutar, mahsule yarar. Buğdayları tok tutar.

Tablo 2. Yörede esen rüzgârlarla ilgili bilgiler³.

Table 2. Information about winds blowing in locality.

Rüzgârlar	f	%
Poyraz	94	39,3
Tersyel	46	19,2
Kabayel	41	17,2
Karayel	13	5,4
Lodos	9	3,8
Sivas yeli	9	3,8
Akyel	3	1,3
Firtına	3	1,3
Ardıç kurutan	2	0,8
Aşağıyel	2	0,8
Domuz çömelten	2	0,8
Kasırga	2	0,8
Keşişleme	2	0,8
Batı yeli	1	0,4
Gün doğuşu	1	0,4
Karışık	1	0,4
Kible	1	0,4
Samyeli	1	0,4
Zileyeli	1	0,4
Bilgisi yok	5	2,1
Toplam Verilen Cevap Sayısı	239	100

Kaynak: Mülakat sonuçları.

Tablo 2 incelendiğinde araştırmaya katılanların 46’sı (%19,2) yörede ters yelin estiğini ifade etmiştir. Ters yelin estiği yönle ilgili olarak; batıdan (f: 21), güneyden (f: 15), kuzeyden (f: 2), aşağıdan (f: 1), güneybatıdan (f: 2) kıbleden (f: 1), Yozgat tarafından (f:1), bilmiyorum (f: 4) cevapları verilmiştir. Ters yelin özellikleri şunlardır: Baskın ve sıcak olur. Estiği zaman ürünü yakar, mahsulü mahveder. Kar varsa eritir. Toprak yaş ise toprağın kurumasını sağlar. Tersyelliteratürdeki “Samyeli”ne karşılık gelmektedir. Samyeli güneyden ve buna çok yakın yönlerden esen sıcak, kuru, tozlu, sıkıcı, bitkileri kavuran bir rüzgârdır (İZBIRAK, 1992: 274)

²“Uz”u belirten katılımcı kuzey yönünü göstermiştir.

³ Sorular açık uçlu olarak sorulduğundan bir kişi birden fazla cevap verebilmektedir. Araştırmaya katılan 107 kişiden Artova yöresinde esen rüzgârlar ile ilgili toplam 239 cevap alınmıştır.

41 kişi (%17,23) yörede kabayelin estiğini belirtmiştir. Rüzgârın estiği yönü; güneyden (f: 23), batıdan (f: 4), kuzeyden (f: 4), güneydoğudan (f: 3), Sivas tarafından (f: 1), bilmiyorum (f: 6) olarak nitelendirilmiştir. Verilen bilgilere göre kaba yelin özellikleri ve etkileri şunlardır: İlık bir rüzgârdır. Kabayel esmeden kar erimez. Kabayel estikten sonra yağmur gerçekleşir. Yerin kurummasını sağlar. Ağaçlara çiçek açtırır. Toprağın tava gelmesini sağlar. İnsanı üşütür. İnsana dokunur. Karı eritir ancak insanı da üşütür anlamındaki “Kara köz gibi, insana buz gibi değer.” sözü kabayel için yörede yaygın olarak kullanılmaktadır. Kabayel lodos rüzgârıyla aynı özellikleri taşımaktadır. Lodos rüzgârına yörede verilen isimlerden biri olduğu tahmin edilmektedir.

Araştırmaya katılanların 13’ü (%5,4) yörede karayelin estiğini belirtmiştir. Karayelin estiği yön ise; batıdan (f: 4), güneyden (f: 4), güneybatıdan (f: 2), doğudan (f: 1), İstanbul tarafından (f: 1), kuzeybatıdan (f: 1) olarak tanımlanmıştır. Belirtilen özelliklere göre; karayel soğuk esen bir rüzgârdır. Fazla esmediği düşünülmektedir. “Eskiler anlattı ki karayel demiş ki biz esmeyeli dul garılar mal sahibiyiz oldu” (GYK: 26) cevabı karayelin yörede fazla esmediğine güzel bir örnektir.

Yörede Lodos rüzgârının estiğini belirten 9 kişi (%3,8) rüzgârın estiği yönü; güneyden (f: 5), güneydoğudan (f: 1), kıbleden (f: 2), bilmiyorum (f: 1) olarak belirtmiştir. Lodos rüzgârının özellikleri ise; sıcak esmesi, estikten sonra yağmur yağması ve eserken ekinlere zarar vermesidir. Lodos isminin fazla tekrarlanmış olmamasının nedeninin yörede daha çok Kabayel olarak bilinmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Araştırmaya katılanların 9’u (%3,8) yörede Sivasyelinin estiğini belirtmiştir (Tablo 3). Sivasyelinin estiği yönü; Sivas tarafından (f: 5), doğudan (f: 1), güneyden (f: 2), güneybatıdan (f: 1) olarak tanımlanmışlardır. Sivasyelinin özellikleri şunlardır: Kış mevsiminde eser. Çok soğuk eser. Rüzgârla birlikte kar yağar. Çatıların saclarını sökecek derecede sert eser.

Tablo 3.Yönelere göre yörede esen rüzgârlar.

Table 3. Winds blowing in locality according to directions.

Yön	Yörede Estiği Belirtilen Rüzgârlar
Kuzey	Poyraz
Doğu	Domuz çömelten
Batı	Karayel
Güney	Lodos (Kabayel, Akyel, Ardıçkurutan, Aşağıyel, Zileyeli), Sivasyeli, Tersyel,

Kaynak: Mülakat sonuçları.

Yörede estiği belirtilen diğer rüzgârlar ve özellikleri şöyledir:

Akyel: Bahar mevsiminde eser karı eritir. Lodos rüzgârına verilen bir diğer isimdir. **Arduçkurutan:** Sıcak eser. **Aşağıyel:** Yörede Lodosa verilen isimlerden biri de aşağı yeldir, orak zamanı aşağı yel esince ekinler yanar, estikten sonra yağmur gelir. **Domuzçömelten:** Kış ve bahar aylarında doğudan esen, soğuk karakterli rüzgârdır. **Batıyeli:** Sıcak eser, ardıçları kurutur. **Gündoşu:** Sivas tarafından esen soğuk

ve hızı fazla rüzgârdır. **Zileyeli:** Lodos rüzgârının yerleşim yerine bağlı olarak isimlendirilmiş şeklidir.

Yörede esen rüzgârlarla ait bilgilerle ilgili olarak şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır: Yörede en fazla bilinen rüzgâr meteorolojik verilere göre en fazla esen Poyrazdır. Kuzeybatı yönünden esen Karayel’in batıdan estiği daha çok kişi tarafından belirtilmiştir. Güneybatıdan esen Lodos rüzgârına yörede farklı isimler verilmektedir. Güneydoğudan esen Tersyel ise en zararlı rüzgâr olarak nitelenmiştir.

Görülmektedir ki rüzgârların bilimsel isimleri araştırma sahasında çok bir anlam ifade etmemektedir. Yörede yaşanan tecrübeler ve yerel isimlendirmeler bu konudaki bilgiyi meydana getirmiştir. Dikkat çeken bir başka durum ise rüzgâr yönlerinin bilimsel yaklaşımdaki gibi kesinlik ifade etmemesidir.

Yöredeki Yağışların Etkileri ile İlgili Bilgiler

Artova yöresi, Başçiftlik ilçesinden sonra Tokat’ın en çok kar yağın ve kışları soğuk olan yöresidir (AYMAK, 2008: 18).

Araştırmaya katılanların verdikleri cevaplara göre kar yağışının etkileri ile ilgili olarak şu sonuçlar ortaya çıkmıştır. Kar çok yağarsa toprak daha verimli olur. Mahsul bol olur. Kışın karın çok yağması yazın iyi geçeceğini gösterir. Kar yağmurdan daha faydalıdır. Sular çoğalır, kaynak suları artar, barajlar dolar. Ekin bol olur, tarlalar belli bir dönem su istemez. Kar berekettir. Ekilen tarlanın üstü karla kapanarak sıcak olur. Bitkilere yorgan görevi görür. Aşırı donlardan korur. Mikropları yok eder. Aralıkta ve Ocakta kar çok yağarsa bahar daha erken gelir. Kış olmayan yerde yaz olmaz. Kar az yağarsa yaz da kurak olur, verim düşer, kıtlık olur, toprak bile kabarmaz.

Kar çok yağar, bunun sonucunda da çok fazla ayaz olursa ekinleri don keser. Hayvanların yiyeceği konusunda sıkıntı çekilebilir. Yollar kapanır. Ulaşım zorlaşır, kazalar olur, çığ gibi doğal afetlere neden olabilir.

Yörede en fazla yağışın düştüğü aylar Nisan ve Mayıs aylarıdır. Araştırmaya katılanların yağmurun etkileri ile ilgili bilgilerine baktığımızda göze çarpan unsurlardan bir tanesi yağışın en fazla olduğu bu iki ay arasında yapılan “Nisan yağar ay öğünür, mayıs yağar yıl öğünür.” (GYK: 3) şeklindeki karşılaştırmadır.

Yağmurun etkileri ile ilgili verilen cevaplardan ulaşılan sonuçlar şunlardır:

Kışın yağmur yağarsa faydalı olmaz. Baharda yağması gerekir, baharın başında yağıp sonunda yağmazsa yine pek faydalı olmaz.

Yazın yağmur çok yağarsa olumsuz etkileri olur. Patates ve pancar dışındaki ürünlere zarar verir. Özellikle nohut, mercimek gibi ürünlerde mantar oluşturur. Çok aşırı olan yağışlar ürünü küflendirir. Ekinler yatar ve çürür. Ekinler kınacık denen hastalığa yakalanır. Hasat vakti gecikir. Baharda yağın yağmur ekinleri bollaştırır, yazın yağmurun

yağması hasadın olgunlaşmasını engeller kıtlık olur. Yağmurun yazın yağmasının olumsuzluklarını belirtmek için "Kurakta kıtlık olmaz ama yağışta kıtlık olur." (GYK: 91) ifadesi kullanılmıştır. YAŞAR ve YAŞAR (2010:589) coğrafi unsurlar ve atasözleri ile ilgili araştırmalarında bu atasözünü "Kuraktan gıtlık olmaz, yağarlıktan kıtlık olur" şeklinde belirtmişlerdir.

Hava Durumu Tahmini ile İlgili Bilgiler

Teknik ve teknolojik yetersizlik içindeki toplumlarda yüzyıllara dayalı yerel deneyim, görgü ve tahminlerle atmosfer olaylarının önceden bilinebilirlik oranı yüksek denebilecek bir düzeye ulaşmıştır. Yaşantıları doğal etkenlere bağlı geleneksel yapılı toplumlarda hava tahminleri ile ilgili kültürel miras, deneyim ve bilgi birikimi, kültürel bütünlük içinde önemli bir yer tutar. Bu tür toplumlar, çoğunlukla atalardan edindikleri hava tahmini yöntemlerinde çok az denebilecek bir oranda yanılıya düşerler. Doğa karşısındaki yetersizliğin, zayıflığın giderilebilmesi onun insanoğlu için hazırladığı olumsuz durumların önceden tahmin edilebilmesi ile imkân kazanmaktadır. Özellikle balıkçı topluluklarda, göçebe ve yarı göçebe topluluklarda hava tahminlerinde doğruluk oranının yüksek oluşu göz önünde bulundurulursa, onların hayatında atmosfer olaylarının önemi daha iyi anlaşılacaktır (ERGİNER, 1984: 97). İnsan yaşadığı ortamı bildiği ölçüde ondan yararlanabilir. İnsanın yaşadığı ortamı tanınması ve öğrendiği bilgileri pratikte kullanması yerel coğrafi bilginin yararlılığının bir göstergesidir.

Araştırmamıza katılanların hava durumunu neye göre tahmin ettikleri ile ilgili bilgiler Tablo 4'te çıkarılmıştır.

Tablo 4. Araştırmaya katılanların hava durumunu neye göre tahmin ettikleri ile ilgili bilgiler.

Table 4. Information about how the participants predict the weather conditions.

Hava Durumu Tahmininin Neye Göre Yapıldığı	f	%
Bitkilere Göre Hava Durumu Tahmini Yapanlar	97	90,65
Gök Cisimleri ve Hava Olaylarına Göre Hava Durumu Tahmini Yapanlar	25	23,36
Bulutların gelmiş olduğu yöne ve coğrafi mekâna göre hava durumu tahmini yapanlar	20	18,69
Rüzgâra göre hava durumu tahmini yapanlar	17	15,89
Meteoroloji verilerini takip edenler	12	11,21
Mevsimlerin özelliklerine göre hava durumu tahmini yapanlar	9	8,41
Kuşlara göre hava durumu tahmini yapanlar	3	2,80
Diğer	2	1,87
Hava durumu ile ilgili herhangi bir tahminde bulunamayanlar	5	4,67
Toplam Verilen Cevap Sayısı	190	

Kaynak: Mülakat sonuçları.

Tablo 4 incelendiğinde araştırmaya katılan 107 kişinin 97'sinin (%90,65) hava tahmin yöntemlerinden birisinin bitkilere göre yapılan tahmin olduğu görülür. Bitkilere göre yapılan hava tahminleri şu şekilde belirtilmiştir:

Kuşburnu çok olursa kış mevsiminin uzun süreceği ve çok sert geçeceği tahmin edilmektedir (f: 36, %31,7). Alıç ağa-

cının meyveleri çok olursa kış mevsiminin çok soğuk ve kar yağışının fazla olacağı sanılmaktadır (f: 18, %18,6). Pelit (Palamut meşesi) ağacının palamutları⁴ fazla olursa kışın sert geçeceği tahmin edilmektedir (f: 18, %18,6). Doğal olarak yetişen dağ meyveleri⁵ bol olduğu zaman kış mevsiminin uzun süreceği, meyveleri az ise karın çok yağmayaacağı ve kış mevsiminin kısa süreceği tahmin edilmektedir (f: 12, %12,4). Kavak ağacına bakarak hava durumu ile ilgili tahminde bulunulduğu da belirtilmiştir. Bu tahminler; Kavak ağacının yaprakları döküldüğünde tepe kısmında yaprak kalırsa kışın sert olmayacağı ve kavak ağaçlarının yaprakları eğer tepe kısmından dökülmeye başlarsa kışın çok sert geçeceği şeklindedir (f: 10, %10,3). Ağaçların yapraklarını dökmesine bakarak hava durumu tahmininde bulunanların görüşleri kavak ağacı tahminine benzemektedir. Ağaçlar yapraklarını yukarıdan aşağıya doğru dökerlerse kış mevsiminin uzun ve sert geçeceğini tahmin etmektedirler. Ayrıca ağaçlar yapraklarını yere doğru eğdikten 1-2 saat sonra yağmurun yağacağı ve rüzgârın kesileceği tahmin edilmektedir (f: 3, %3,1).

Tablo 4 incelendiğinde araştırmamıza katılan 107 kişinin 25'inin (%23,36) hava tahmin yöntemlerinden biri de gökyüzünün görünüşü ve gök cisimlerine göre tahmindir. Bu şekilde hava tahmininde bulunan 25 kişiden 9'u (% 36) Gökyüzünün sabah ve akşam renk durumuna göre hava durumunu tahmin ettiğini belirtmiştir. Bulutlar sabah kızarıklık ise hava durumunun kötü olacağı, akşam kızarıklık ise hava durumunun iyi olacağını tahmin edilmektedir. 7'si (%28) Yıldızlara göre hava durumunu tahmin ettiğini belirtmiştir. Yıldızlar sık olursa ve titriyorsa yağmurun yağacağı, kış mevsiminde gökyüzünde fazla yıldız olursa havanın soğuk olacağı, yaz mevsiminde gökyüzünde fazla yıldız olursa ertesi gün havanın açık olacağı ve yaz mevsiminde gökyüzünde yıldız yoksa havanın bulutlu veya yağmurlu olacağı tahmin edilmektedir. 4'ü (%16) Güneşin yeryüzünde yarattığı etkiye göre hava durumunu tahmin ettiğini belirtmiştir. Güneş yeryüzünü kızdırırsa yağmurun yağacağı, güneşin battığı yer parlaksa ertesi gün havanın açık olacağı tahmin edilmektedir. 4'ü (%16) Havanın soğukluğuna göre hava durumunu tahmin ettiğini belirtmiştir. Havanın bozuk ve karışık olmasından mevsime göre kar veya yağmur yağacağı, havanın sabahleyin sisli olması durumunda o gün hava durumunun çok iyi olacağı tahmin edilmektedir. 1'i (%4) Gök gürlemesine göre hava durumunu tahmin ettiğini belirtmiştir. Bunu "Nisan ayındaki ilk hava gürlemesinde kar bölünürmüş, artık erimeye başlamış" (GYK: 62) şeklinde ifade etmektedir.

Araştırmamıza katılan 107 kişinin 20'sinin (%18,69) hava tahmin yöntemlerinden biri de bulutların gelmiş oldukları yöne ve coğrafi mekâna göre yapmış oldukları tahmindir. Bulutların gelmiş oldukları yöne ve coğrafi mekâna göre hava tahmininde bulunan 20 kişiden;

⁴Palamut meşesi yörede pelit olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca meşe palamudu pelidan, pelit fıstığı ve pelit kozağı olarak isimlendirilmektedir.

⁵ Dağ armudu, dağ elması, dağ eriği vb. olarak belirtilmiştir.

Araştırma sahasının güneydoğusundaki yerleşim yerlerinde yaşayanlardan 6 kişi (%30); Çamlıbel Geçidi ve Bedir-kale Köyünün üzerinde siyah bulutlar varsa hava durumunun yağmurlu olacağını tahmin etmektedir. Araştırma yapılan yörenin batı ve güneybatısındaki yerleşim yerlerinde yaşayanlardan 9 kişi (%45) Yozgat tarafından (güneybatıdan) siyah bulutların gelmesi durumunda hava durumunun yağmurlu olacağını tahmin etmektedir. Araştırma yapılan yörenin kuzeybatısındaki yerleşim yerlerinde yaşayanlardan 5 kişi (%25) ise Tokat tarafından (kuzeyden-kuzeydoğudan) siyah bulutların gelmesi durumunda hava durumunun yağmurlu olacağını tahmin etmektedir.

107 kişinin 17'sinin (%15,89) hava tahmin yöntemlerinden biri de esen rüzgârlara göre yapılan tahmindir. Rüzgârlara göre hava tahmininde bulunan 17 kişiden; 7'si (%41,2) Poyraz rüzgârı kış mevsiminde eserse ardından kar yağışının geleceğini, yaz mevsiminde eserse hava sıcaklığının düşeceğini tahmin etmektedir. 6'sı (%35,3) Lodos rüzgârının ardından hava durumunun yağmurlu olacağını ve sıcaklığın yükseleceğini tahmin etmektedir. 2 si (%11,8) Kabayel rüzgârı estikten bir müddet sonra yağmur yağacağını tahmin etmektedir. 2 si (%11,8) Tersyel rüzgârı eserse hava durumunun yağmurlu olacağını tahmin etmektedir.

Tablo 4 incelendiğinde araştırmaya katılan 107 kişinin 12'si (%11,21) meteoroloji verilerini basın ve yayın organlarından günlük olarak takip ettiklerini ve tarımsal çalışmalarını diğer tahmin unsurları yanında buna göre de yönlendirdiklerini belirtmişlerdir.

Araştırmamıza katılan 107 kişinin 9'unun (%8,41) hava tahmin yöntemlerinden biri de yaz ve kış mevsiminin o yıl nasıl geçtiği ile ilgili tahmindir. Yaz ve kış mevsiminin durumuna göre hava tahmininde bulunan 9 kişiden; 5'i (%55,6) kış mevsiminin uzun olması ve fazla kar yağması durumunda yaz mevsiminin de normal geçeceğini, kış mevsiminde kar ve yağmurun az yağması durumunda yazın kurak geçeceğini tahmin etmektedir. 4'ü (%44,4) yazın ürünlerden fazla verim alınırsa kışın uzun geçeceğini, yazın yağmur çok yağarsa kışın hafif geçeceğini tahmin etmektedir.

Tablo 4 incelendiğinde araştırmaya katılan 107 kişinin 3'ünün (%2,80) hava tahmin yöntemlerinden biri de kuşlara göre yaptıkları hava durumu tahminidir. Serçe ve kırlangıçlar çok olursa kış mevsiminin sert geçeceği, turnalar toplu halde uçtuğu zaman hava durumunun yağmurlu olacağı tahmin edilmektedir. 107 kişinin 7'sinin (%6,5) hava durumunun nasıl olacağı ile ilgili bir tahminde bulunamadıkları görülmektedir.

Halk Takvimi ile İlgili Bilgiler

En küçüğünden en büyüğüne kadar toplumlar, var oluşlarından başlayarak çeşitli nedenlerle zamanı bölmek, noktalamak ihtiyacı duymuşlardır. Toplum tarafından önemli sayılan ya da toplumsal hayatı etkileyen her türden olay o toplumun takvimine yansımıştır (GÜNER ve ŞİMŞEK, 1998: 129). Hangi doğal ve kültürel ortamda olursa olsun hemen

her yerleşim biriminin kendine has bir takvimi vardır. Halk takvimi dünya genelinde küçük kültürel grupların bile sahip olduğu bir kültürel elemandır (FATU, 2010:317). Bu takvim o kültürün doğal ortam öğeleri ile yarattığı, içinde doğduğu ya da etkisinde kaldığı kimi kültürel öğelerden oluşan, köklü ve zengin bir sözlü gelenek kaynağıdır. Toplumlar arasında ortaklaşa kullanılan takvimler dışında hemen hemen her yerleşim biriminin kendine özgü bir takvimi vardır buna halk takvimi denilebilir (ERGİNER, 1984: 22-114).

Mekân-zaman-insan etkileşiminin incelenmesi olarak tanımlanabilecek coğrafya araştırmalarında konular oldukça çeşitlidir. Bu kapsamda belirli bir sahada halkın geleneksel bilgilerinden hareketle belirlediği ve kullandığı takvimler kültür coğrafyasının önemli bir unsurudur (KOÇ ve KESKİN, 2001: 2).

Herhangi bir yörede halk takviminin şekillenmesinde en önemli etkenlerden biri de iklim koşullarıdır (ERGİNER, 1984: 23). Her işte olduğu gibi hava tahminlerinde de halkımızın birçok inancı vardır ve bu tahminler dini, ekonomik etkilere dayandığı gibi; genellikle tecrübe ve belirli günlere de dayanır (ACAR, 1990: 159). Yaygın inanca göre; uzun süreli deneyim ve bilgi birikiminin ürünü olan halk takvimine uymamak, onun gösterdiği doğrultuda hareket etmemek bireyin büyük zararlara uğramasına neden olur. Çünkü halk takvimleri oluştukları doğal ve kültürel ortamın ürünüdürler. Malı oldukları toplum onu uzun süreli deneyimler, maddi ve manevi pek çok kayıplar sonucunda elde etmiştir. Yerel takvim ve meteoroloji ilk bakışta yalnızca yiyecek elde etmeye dayalı görünse de toplumsal hayata etki eden doğal, tarihsel, ekonomik, dinsel, geleneksel vb. pek çok unsuru içinde barındırmaktadır (ERGİNER, 1984: 22,118).

Hatta Acar'a göre (1990: 159) Güneş, ay, bulutlar ve yıldızlara, dağ, tepe ve akarsulara, havanın durumuna ve önsözlerle dayanan bu hava tahminlerinin doğruluğu, hiçbir zaman tartışılmaz ve yüzde yüz doğruluk payı vardır.

Artova yöresinde halk takvimi ile ilgili olarak ortaya çıkan sonuçlar şunlardır:

Zemheri: Çok şiddetli soğukların yaşandığı dönem olarak tanımlanmıştır. Genel hatları ile aralık sonu ile ocak ayının tamamını kapsamaktadır (KOÇ ve KESKİN, 2001: 7). **Dok-sankış:** 15 Aralık-15 Mart tarihleri arasındaki 90 günlük dönemi kapsamaktadır. **Mart Dokuzu** günleri mart ayında yaşanan şiddetli soğuklardır. **Aprul Beşi:** 13-18 Nisan tarihleri arasına gelmektedir. Aprul beşi genel olarak ısınma döneminde beklenmedik soğukların yaşandığı günler olarak ifade edilir. Tarım ekonomisinin egemen olduğu sahada "Kork aprulun beşinden öküzü ayırır eşinden" şeklinde ifade edilen atasözünün şekillenmesine neden olmuştur. Ülkemizin başka yerlerinde de benzer sözler mevcuttur. Tarlada işlerin yapılmaya başlandığı dönemde yaşanan ani soğukların toprağın işlenmesinde kullanılan öküzlerin ölümüne neden olabilecek kadar şiddetli olduğu düşüncesi yaygındır. (KOÇ ve KESKİN, 2001: 10-11). Zemheri nasıl düşük sıcaklıkların doruk noktasında olduğu dönem ise

Tablo 5. Artova yöresinde halk takvimi.
Table 5. Folk calendar in Artova locality.

Miladi Takvime Göre Aylar	Artova Yöresinde Halk Takviminde Karşılığı	Miladi Takvime Göre Tarih Aralığı	Yörede Bu Zaman Dilimindeki Sayılı Günler	Araştırmamıza Katılanların verdiği bilgilere Göre Halk Takviminin Özelliği
Ocak	Zemheri	14 Ocak-13 Şubat		Kışın en sert geçtiği dönem, yılın en soğuk olduğu ay, sıcaklık oldukça düşüktür, ayaz ve don olayları görülür.
Şubat	Gücük, Güzih	14 Şubat-13 Mart	Cemre	Fazla miktarda kar yağar, "Gücük devenin guyuğuna çıkarur" Cemre; Kış bitince artık hava yavaş yavaş ısınır havaya, toprağa ve suya düşer. Düştüğçe hava sıcaklığı artar
Mart	Mart	14 Mart-13 Nisan	Kocakarı Soğukları, Mart Dokuzu,	Mart Dokuzu: Kış çıkarken şiddetli soğukların geçtiği dönemdir. Miladi Takvime göre 13 Mart'ta başlayıp dokuz gün sürer. Soğuklar tekrarlanırsa Mart dokuzunun 2.dönemi ve 3. dönemi yaşanabilir. Mart dokuzundan sonra karlar erir.
Nisan	Abrul	14 Nisan-13 Mayıs	Abrul beşi	Miladi Takvime göre Nisan ayının 18'i bu tarihte hava soğuk ve yağışlı olur. "Sakin abrulun beşinden öküzü ayırır eşinden"
Mayıs	Mayıs	14 Mayıs-13 Haziran	Hıdırellez, Mayıs Yedisı, Otluk zamanı	Hıdırellez: Baharın müjdecisidir. Miladi takvime göre Mayıs ayının 20'si Mayıs Yedisı: Kış mevsimi gibi soğuk olur. Kar da yağabilir. "Kocakarı, mayısın yedisinde yaylaya çıkmış, kar yağınca kazanın altına girmiş, soğuktan donarak ölmüş", şeklinde bir ifade bulunmaktadır. Mayıs yedisı bahar ayında görülen kıştır, Mayıs yedisinden sonra bahar gelir. Otluk Zamanı: Mayıs ayından sonra yaylaya çıkılan dönemdir.
Haziran	Kiraz	14 Haziran-13 Temmuz	Gündönümü Ülker Doğumu,	Gündönümü; Miladi Takvime göre Haziranın 22'sinden sonra artık gündüzler kısalmaya başlar. Gündöndü yaz gündöndü kış derler. Otlar artık kurumaya başlar, Çobanlar oğlağı bu tarihten sonra keçiden keser. Çünkü süt ağır gelmeye başlar. Artık yaz mevsimi başlamıştır. Ekinler biçilecek olur Ülker doğumu: Haziran ayında olur bundan sonra hasat başlar. "Ülker doğumunda hayvanlar gün doğarken güneşe bakarlarsa gözleri kör olur"
Temmuz	Orak	14 Temmuz-13 Ağustos		Hasat yapılan dönemdir.
Ağustos	Harman	14 Ağustos-13 Eylül		Harman dönemidir. Buğday ve arpanın tane haline getirildiği dönem
Eylül	Eylül	14 Eylül-13 Ekim		
Ekim	Ekim	14 Ekim-13 Kasım	Koç karı	Kışın ilk karı yağar, 1-2 gün kar yağışından sonra hava günlük güneşlik olur.
Kasım	Songüz	14 Kasım-13 Aralık	Pastırma yazı	Koç karından kışa kadar sürecek olan sıcak dönem
Aralık	Karakış	14 Aralık-13 Ocak	Gündönümü	Karakışta ekin kesinlikle ekilmez. Soğuk dönemdir. Miladi takvime göre Aralık ayının 21'i Gündönümüdür. Gündöndü yaz gündöndü kış.

Kaynak: Mülakat sonuçları.

harman dönemi de yüksek sıcaklıkların en belirgin olarak yaşandığı dönemi ifade etmektedir. **Pastırma yazı** soğuk döneme geçişin yaşandığı Kasım ayında yaşanan mevsimsiz sıcakları ifade etmektedir. Toplumda yazdan kalma günler olarak tanımlanmaktadır. Her ayın 14'ü halk takvimine göre 1'idir. Ekim-dikim işleri buna dikkat edilerek yapılmaktadır.

Yörede mevsimler de farklı isimlerle anılmaktadır; Zaman zaman ilkbahar'a "İlk güz", Yaz'a "Orta güz", Sonbahar'a "Güz" ve "Songüz", Kış'a "Karakış" denilmektedir.

Ramazan Bayramı, Kurban bayramı ve üç aylarında sayılı günler olduğunu belirten katılımcılar da bulunmaktadır.

Saha araştırmasında yörede bilindiği tespit edilen halk takvimine ait sayılı günlerin az olması ve GAZETE ZARA (2010) tarafından yayınlanan yöre halk takviminde ve başka sahalarda yapılan araştırmalarda da(ÖZDEMİR ve BOZYURT, 2006:59-67) bilinen sayılı günlerin daha fazla olması yöre yöredeki insanların halk takviminden kopmakta olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Genç nüfus halk takvimine karşı ilgisiz ve az bilgi sahibidir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Halk kültürüne ilişkin bilgilerin teorik bir temeli ve öğretisi olmamakla beraber her konuda pratikte önemli ve sağlam örneklerini görmek mümkündür. Bu konuda, beslenme, giyim-kuşam, mimari tarzlar, ekonomik faaliyetler, yol, köprü yapımı, sulama sistemleri, yerleşme yeri seçimi, doğal afetleri algılama, doğa korunması ve sevgisi ile başarılı pratik klimatoloji uygulamaları örnekleri bulmak ve yorumlamak mümkündür.

Artova yöresi iklim olarak Sivas'a göre daha sıcak, Tokat'a göre daha soğuk yapıya sahip Karadeniz ardı ikliminden, karasal iklime geçiş kuşağındadır. Araştırma sonucu yörenin iklimi ile ilgili belirtilenler yörenin iklim özelliklerini yansıtır niteliktedir. Sıcaklık ve yükselti arasında bağ kurulması araştırmaya katılanların rakımın sıcaklığa olan etkisini bildiklerinin göstergesidir. Küresel ısınma terimi kullanılmamasına rağmen yörede bir iklim değişikliğinin yaşandığının belirtilmesi coğrafyanın önemli unsurlarından biri olan iklimin insanların hayatındaki önemini göstermektedir. İklimle ilgili belirtilen bilgiler araştırma sahasının genel coğrafi özellikleri kısmında verilen özelliklerle büyük ölçüde uyusmaktadır.

Yörede esen rüzgârlarla ait bilgilerle ilgili olarak şu sonuçlar ortaya çıkmıştır: Yörede en fazla bilinen rüzgâr meteorolojik verilere göre de en fazla esen Poyrazdır. Poyraz havayı soğutur. Serin estiği için ürünlere yarar. Özellikle ekinleri su verilmiş gibi ayakta tutar. Kuzey menşeli rüzgârlar poyraz olarak nitelendirilmektedir. Kuzeybatı yönünden esen Karayel'in batıdan estiği daha çok kişi tarafından belirtilmiştir. Güneybatıdan esen Lodos rüzgârına yörede Kabayel, Akyel, Ardıçkurutan, Aşağıyel, Zile yeli gibi farklı isimler verilmektedir. Özellikle bahar aylarında karın erimesi için Lodos'un esmesi gerekir. Güneydoğudan esen Tersyel ise en zararlı rüzgâr olarak nitelenmiştir. Tersyel estiği zaman baskın bir sıcak olur ve ürünlere zarar verir ve ürünleri kurutur.

Yön olarak dört ana yön yaygın olarak bilindiği için yörede esen rüzgârların da çoğunlukla ana yönlerden estiği belirtilmiştir. Kuzey menşeli rüzgârlar genel olarak poyraz güney menşeli rüzgârlar ise genellikle Kabayel olarak anılmaktadır. Poyraz rüzgârı dışında genel olarak rüzgârlara verilen yerel isimler kullanılmaktadır.

Yöredeki yağışların etkileri ile ilgili bilgiler ekim-dikim işlerine yani tarıma endekslidir. Kışın kar yağışın olması çok normal ve beklenen bir olaydır. Karın sonbaharda ekilen ürünlerin üzerinde bir örtü olarak ürünü don olaylarından

koruduğu belirtilmiştir. Yaz mevsiminin mevsim şartlarında geçmesi için kar yağışı kışın gerekli bir olaydır.

Yağmurun ise bahar aylarında yağması gerektiği belirtilmiştir. Kışın yağın yağmurun pek faydası yoktur. Verilen bilgilere göre yağmurun yaz aylarında yağması olumsuz sonuçlar doğurur.

Araştırmaya katılanların verdikleri cevaplara göre Artova yöresinde halk takviminin ekim-dikim işlerinde yaygın olarak kullanıldığı, en çok bilinen sayılı günlerin Mart dokuzu, Abrul beşi ve Mayıs yedisi olduğu, Yöredeki halk takviminin sıcak temelli değil soğuk temelli olduğu, bazı katılımcılar tarafından dini bayram ve günlerin sayılı gün olarak ifade edildiği, halk takviminin yavaş yavaş unutulmaya yüz tuttuğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Gazete Zara tarafından 2010 yılında yayınlanan Anadolu Halk Takvimi'nde belirtilen sayılı günlerin birçoğu araştırmaya katılanlar tarafından belirtilmemiştir. Bu durum da kültürün giderek unutulduğunun bir göstergesidir.

Yörede hava durumu tahminleri genellikle bitkilerin belli dönemlerdeki özelliklerine göre yapılmaktadır. Kuşburnu ve alıç başta olmak üzere yabancı meyvelerin fazla olduğu yıl kış mevsiminin uzun ve sert geçeceği tahmin edilmektedir. Hayvanların hareketlerine, rüzgârın, bulutların ve gökyüzünün durumuna göre, hava akımlarının geldiği yöne göre de hava durumu tahminleri yapılmaktadır. Ancak meteorolojik verilerin takip edildiği de bir kısım katılımcı tarafından belirtilmiştir.

Ekim dikim faaliyetleri için halk takviminde belli zaman dilimleri beklenmektedir. Güz dönemindeki ekim faaliyetleri için ekim ayının girmesi (Miladi Takvime göre 14 Ekim), bahar dönemindeki faaliyetlerde ise bazı ürünlerin ekiminde Mart dokuzunun çıkması, bazılarında ise Mayıs yedisinin çıkması gerekmektedir. Ekim dikim için beklenen olaylardan bir tanesi de yağmur yağması ve yağmurdan sonra toprağın ekilecek hale gelmesidir. Çevredeki yükseltilerde karın kalkması da bazı ürünlerin ekimi için gereklidir.

Hızla küreselleşen dünyada kültürlerde popülere dönüşmekte, başka bir ifade ile yozlaşmaktadır. Bu bağlamda geleneksel(ve büyük ölçüde yerel) kültürün yaşatılması gerekmektedir. Yerel kültürün bir parçası durumundaki yerel iklim bilgisi ve halk takvimi de yaşatılması gereken kültür elemanlarıdır. Bu kültür elemanlarının yaşatılması için coğrafya ve sosyal bilgiler öğretmenleri derslerinde bu konulara değinmeli, MEB bu konuları müfredata dâhil etmelidir. Coğrafyacı akademisyenler araştırmalarını yazarken yöresel farklılıklara ve algılara da yer vermelidir.

Yerel iklim bilgisine sahip insanlar genellikle yaşlı grupta yer almaktadır. Bu bağlamda yöreden yöreye değişiklikler gösteren yerel iklim bilgisini kayıtlara geçirmek için araştırmaların sayısı arttırılmalıdır.

KATKI BELİRTME

Yüksek lisans tezinden hazırlanan bu makalenin tez aşamasındaki katkıları nedeniyle Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Sedat YAZICI'ya teşekkürlerimizi sunarız.

KAYNAKLAR

- AKŞİT, F. (2007). *Coğrafya Öğretiminde Aktif Öğrenmenin Akademik Başarı ve Tutum Üzerine Etkisi*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- ASLAN, İ. (2001). *Türkiye'de Uygulanan Kırsal Kalkınma Projeleri Kapsamında Tokat İli Artova İlçesi Merkez Köylerinin Gelişim Seyri Üzerine Bir Araştırma*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat.
- ATAİZİ, M., ŞİMŞEK, A. (2000). "Temel Eğitimde Durumlu Öğrenme Ortamlarının Düzenlenmesi", *PAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 8 (Özel Sayı), Denizli.
- AYMAK, N. (2008). *İlçemiz Artova*, Nobel Yayıncılık, Ankara
- BAYRAM, R.Y. (2009). *Farklı Lokasyonlarda Üretilen Bazı Patates Çeşitlerine Ait Tohumlukların Tokat-Artova Şartlarındaki Performansları*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat.
- ERGİNER, G. (1984). *Uşak Halk Takvimi ve Halk Meteorolojisi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- FATU LEFALE, P.(2010). "Ua 'afa le Aso Stormy weather today: traditional ecological knowledge of weather and climate. The Samoa experience.", *Climatic Change*; May 2010, Vol. 100 Issue 2, p317-335.
- GAZETE ZARA. (2010). *Yılda Sekiz Ayrı Takvimi Sayan Bir Toplumun Kendi Kültür Hazinesi: Anadolu Halk Takvimi 2010*, ZARA.
- GEERTZ, C. (2007). *Yerel Bilgi*, Dost Kitabevi, Ankara.
- GERAY, H. (2004). *Toplumsal Araştırmalarda Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- GÜNER, İ., ŞİMŞEK, O. (1998). "İğdır'da Halk Takvimi ve Halk Meteorolojisi", *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 33, Sayfa: 129-135, İstanbul.
- GÜVEN, S. (2001). *Toplumbiliminde Araştırma Yöntemleri*, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.
- HUNTINGTON, H.P.(2000). Using Traditional Ecological Knowledge in Science: Methods And Applications, *Ecological Applications*, 10(5), 2000, pp. 1270–1274.
- İZBİRAK, R. (1992). *Coğrafya Terimleri Sözlüğü*, MEB Yayınları, İstanbul.
- KAFESOĞLU, İ. (1996). *Türk Milli Kültürü*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- KOÇ, T., KESKİN, N. (2001). "Uzunköprü'de Halk Takvimi ve Sıcaklık İlişkisi", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 5, Balıkesir.
- KUŞ, E. (2003). *Nicel, Nitel Araştırma Teknikleri*, Anı Yayıncılık, Ankara.
- ÖZDEMİR, M.A. ve BOZYURT, O. (2006). "Afyonkarahisar Halk Takviminin Sıcaklık Verileri ile Karşılaştırılması", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı:15, s.53-82.
- ÜÇER, C. (2005). *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara.
- ÜNAL, Ç. (2006). "Tokat'ın İklim Özellikleri", *GOPÜ Sosyal Bilimler Enst. Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 2, Sayfa: 171-197, Tokat.
- WOO, M., MODESTE, P., MARTZ, L, BLONDIN, J.; KOCHTUBAJDA, B., TUTCHO, D., GYAKUM, J., TAKAZO, A., SPENCE, C., TUTCHO, J., CENZO, P. Di, KENNY, G., STONE, J., NEYELLE, I., BAPTISTE, G., MODESTE, M., KENNY, B., MODESTE, W. (2007). Science Meets Traditional Knowledge: Water and Climate in the Sahtu (Great Bear Lake) Region, Northwest Territories, Canada, *Arctic*, Vol. 60, No. 1 (March 2007) P. 37–46.
- YAŞAR, O. ve YAŞAR ÖRGE, F.(2010). "Orta Karadeniz Bölümü İlleri Atasözleri ve Deyimlerinde Coğrafik Unsurlara İlişkin Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3 / 11 Bahar 2010,s.586-598
- YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara
- YILDIRIM, D. (1998). *Sözlü Kültür ve Folklor Kavramı Üzerine Düşünceler*, Türk Bitiği, Akçağ Yayınları, Ankara.
- YÜKSEL, A., MİL, B., BİLİM, Y. (2007). *Nitel Araştırma*, Detay Yayıncılık, Ankara.